

IDŹ DO

PRZYKŁADOWY ROZDZIAŁ

SPIS TREŚCI

KATALOG KSIĄŻEK

KATALOG ONLINE

ZAMÓW DRUKOWANY KATALOG

TWÓJ KOSZYK

DODAJ DO KOSZYKA

CENNIK I INFORMACJE

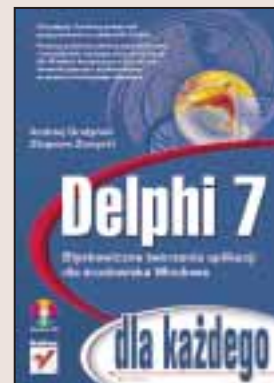
ZAMÓW INFORMACJE
O NOWOŚCIACH

ZAMÓW CENNIK

CZYTELNIA

FRAGMENTY KSIĄŻEK ONLINE

Delphi 7 dla każdego

Autorzy: Andrzej Grażyński, Zbigniew Zarzycki

ISBN: 83-7361-091-X

Format: B5, stron: 830

Zawiera CD-ROM

Dawno już minęły czasy, gdy podstawowym sposobem tworzenia programów było mozolne „wklepywanie” kodu. Forma przekazywanej komputerowi i uzyskiwanej za jego pomocą informacji stała się nie mniej ważna od treści. W takim właśnie kontekście zrodziły się narzędzia do błyskawicznego tworzenia aplikacji (RAD), wśród których jednym z najpopularniejszych jest Delphi. Oparte na języku ObjectPascal ma za sobą długą tradycję, ukazała się już 7 edycja tego narzędzia.

To, że Delphi jest wizualnym środowiskiem programistycznym, w którym wiele działań wykonuje się łatwiej niż w tradycyjnych środowiskach opartych na tekście, nie oznacza, że jego użytkownik może obejść się bez podręcznika. Taki podręcznik trzymasz właśnie w ręku. Został on napisany w sposób fachowy i przystępny. Dzięki „Delphi 7. Dla każdego” poznasz Delphi i nauczysz się pisać w nim programy, nawet jeśli nie jesteś informatykiem.

Książka opisuje:

- Typy danych i operatory w Delphi
- Instrukcje, tworzenie własnych procedur i funkcji
- Programowanie zorientowane obiektowo: klasy, metaklasy, interfejsy
- Tworzenie bibliotek DLL w Delphi
- Środowisko zintegrowane (IDE) Delphi
- Tworzenie atrakcyjnego interfejsu użytkownika
- Śledzenie wykonania programu i usuwanie z niego błędów
- Obsługę baz danych w Delphi

Dzięki narzędziom takim jak Delphi nawet osoby, które wcześniej nie programowały, mogą pisać złożone aplikacje o atrakcyjnym interfejsie. Przy okazji nauczą się podstaw programowania, a zdobytą w ten sposób wiedzę łatwo przeniosą do innych środowisk i systemów.

Spis treści

Rozdział 1. Wprowadzenie	9
Trochę zabawy.....	11
Rozdział 2. Kompendium języka Delphi.....	19
Moduły aplikacji w Delphi.....	19
Struktury danych w językach programowania.....	28
Typy danych w Delphi.....	29
Typy proste.....	30
Typy łańcuchowe.....	37
Typy strukturalne.....	42
Typy wariantowe.....	75
Typy wskaźnikowe.....	88
Definiowane obszary typów wariantowych.....	98
Deklarowanie typów.....	162
Reprezentacje danych w kodzie źródłowym.....	164
Literały.....	165
Stałe synonimiczne.....	166
Stałe typowane.....	167
Zmienne.....	171
Operatory.....	178
Operatory arytmetyczne.....	179
Operatory porównania.....	181
Operatory logiczne (boolowskie).....	182
Operatory bitowe.....	182
Operatory zbiorowe.....	188
Operator konkatencji łańcuchów.....	188
Operator referencji.....	189
Pierwszeństwo operatorów.....	189
Zgodność typów danych.....	191
Identyczność typów.....	191
Kompatybilność typów.....	192
Zgodność typów w sensie przypisania (przypisywalność).....	193
Rzutowanie i konwersja typów.....	195
Instrukcje.....	199
Instrukcje proste.....	200
Instrukcje strukturalne.....	202
Procedury i funkcje.....	215
Przekazywanie parametrów do procedur i funkcji.....	219
Parametry amorficzne.....	224

Tablice otwarte.....	227
Przeciążanie procedur i funkcji.....	232
Parametry domyślne procedur i funkcji.....	236
Zagnieżdżone definicje procedur i funkcji oraz zasięg deklaracji.....	239
Deklaracje zapowiadające (forward).....	240
Typy proceduralne.....	241
Obiekty, klasy i programowanie zorientowane obiektowo.....	248
Definiowanie klas.....	250
Tworzenie i unicestwianie zmiennych obiektowych.....	260
Zgodność typów obiektowych a polimorfizm.....	263
Przeciążanie metod.....	269
Metaklasy.....	272
Metaklasy a metody wirtualne.....	277
Metaklasy a wirtualne konstruktory.....	280
Operatory klasowe.....	285
Uniwersalne metody metaklasowe.....	288
Interfejsy.....	289
Deklarowanie interfejsów.....	290
Implementowanie interfejsów.....	291
Deklaracje zapowiadające klas i interfejsów.....	302
Pocztówka z przeszłości — obiekty Turbo Pascala.....	303
Strukturalna obsługa wyjątków.....	304
try...finally, czyli gwarancja.....	305
try...except, czyli naprawa.....	310
Wyjątki jako klasy Delphi.....	317
Hierarchia obsługi wyjątków i wyjątki nieobsłużone.....	324
Generowanie wyjątków.....	328
Ponawianie wyjątków.....	332
Rozdział 3. Opcje kompilacji i kompilacja warunkowa.....	337
Opcje związane z nowościami Delphi.....	338
\$H (\$LONGSTRINGS) — długie łańcuchy.....	338
\$REALCOMPATIBILITY — tradycyjny typ zmiennoprzecinkowy.....	339
\$J (\$WRITEABLECONST) — stałe czy zmienne?.....	339
Opcje testowe.....	341
\$R (\$RANGECHECKS) — kontrola zakresu.....	342
\$I (\$IOCHECKS) — kontrola poprawności operacji wejścia-wyjścia.....	342
\$Q (\$OVERFLOWCHECKS) — kontrola nadmiaru stałoprzecinkowego.....	342
\$C (\$ASSERTIONS) — honorowanie albo ignorowanie asercji.....	343
Tradycyjne opcje pascalowe.....	343
\$X (\$EXTENDEDSTYNTAX) — rozszerzona składnia.....	344
\$V (\$VARSTRINGCHECKS) — kontrola zgodności parametrów łańcuchowych.....	344
\$P (\$OPENSTRINGS) — domyślne łańcuchy otwarte.....	346
Opcje interpretacyjne.....	346
\$B (\$BOOLEVAL) — obliczanie wyrażeń boolowskich.....	346
\$T (\$TYPEDADDRESS) — kontrola referencji.....	348
Opcje generacyjne.....	349
\$O (\$OPTIMIZATION) — optymalizowanie generowanego kodu.....	349
\$W (\$STACKFRAMES) — generowanie ramek stosu.....	349
\$A (\$ALIGN) — wyrównywanie pól rekordów i klas.....	350
\$Z (\$MNENUMSIZE) — minimalny rozmiar zmiennej typu wyczerpieniowego.....	350
\$U (\$SAFEDIVIDE).....	351
Opcje sterujące informacją dodatkową.....	351
\$D (\$DEBUGINFO) — generowanie informacji dla debuggera.....	352
\$L (\$LOCALSYMBOLS) — generowanie informacji o symbolach lokalnych.....	352

\$Y (\$REFERENCEINFO i \$DEFINITIONINFO)	
— generowanie informacji o symbolach i odwołaniach do nich.....	352
\$M (\$TYPEINFO) — generowanie informacji RTTI.....	353
Opcje związane z komunikatami kompilatora.....	353
\$HINTS.....	353
\$WARNINGS.....	353
\$WARN.....	354
Dyrektywa \$MESSAGE.....	355
Opcje parametryczne.....	355
\$M (\$MINSTACKSIZE, \$MAXSTACKSIZE)	
— ustalenie wielkości stosu dla programu.....	355
\$IMAGEBASE — bazowy obszar ładowania biblioteki DLL.....	356
\$APPTYPE — typ aplikacji.....	357
\$D (\$DESCRIPTION) — opis aplikacji.....	357
\$E (\$EXTENSION) — rozszerzenie generowanego pliku wykonywalnego.....	357
Opcje integracyjne.....	357
\$I (\$INCLUDE) — dołączanie fragmentów kodu źródłowego.....	357
\$L (\$LINK) — dołączanie skompilowanych modułów.....	363
\$R (\$RESOURCE) — dołączanie plików zasobowych.....	363
Kompilacja warunkowa.....	363
Symbole kompilacji warunkowej.....	364
Wyrażenia kompilacji warunkowej.....	374
Opcje kompilacji i kompilacja warunkowa aktualność modułów wynikowych.....	377
Rozdział 4. Biblioteki DLL.....	379
Biblioteki DLL a środowisko zintegrowane Delphi.....	380
Tworzenie bibliotek DLL w Delphi.....	382
Klauzule resident, export i local.....	389
Statyczne łączenie bibliotek DLL.....	393
Moduły importowe bibliotek DLL.....	397
Dynamiczne łączenie bibliotek DLL.....	403
Procedura inicjująco-kończąca biblioteki DLL.....	406
Bazowy adres ładowania biblioteki DLL.....	409
Klasy i obiekty w bibliotekach DLL.....	411
Importowanie obiektu na podstawie deklaracji klasy.....	411
Implementowanie interfejsów przez obiekt znajdujący się w bibliotece DLL.....	419
Rozdział 5. Środowisko zintegrowane Delphi 7.....	429
Projekty w środowisku IDE.....	430
Domyślne opcje projektu.....	436
Opcje menu głównego i paski narzędzi.....	448
Formularze i paleta komponentów.....	449
Podstawowe właściwości i zdarzenia formularzy.....	450
Modalne i niemodalne wyświetlanie formularza.....	461
Ważniejsze metody formularzy.....	470
Wielokrotne wykorzystywanie formularzy za pośrednictwem repozytorium.....	473
Siatka formularza.....	477
Zaznaczanie komponentów.....	478
Przesuwanie komponentów.....	482
Zmiana rozmiarów komponentów.....	483
Skalowanie położenia i rozmiarów komponentów	
za pomocą okna dialogowego skalowania.....	484
Wyrównywanie i dopasowywanie położenia komponentów.....	485
Właściwości komponentów odpowiedzialne za ich rozmiary i ułożenie.....	488

Ochrona położenia i rozmiarów komponentów	491
Wycinanie, kopiowanie i wklejanie komponentów	491
Warstwowy układ komponentów	493
Cykl Tab	494
Inspektor obiektów	495
System menu aplikacji i projektant menu	498
Zachowywanie układu pulpitu	518
Edytor kodu Delphi	520
Otwieranie i zapisywanie plików	521
Praca z blokami tekstu	522
Cofanie i ponawianie poleceń (<i>Undo</i>)	527
Wyszukiwanie i zamiana fragmentów tekstu	527
Szablony kodu	531
Uzupełnianie i parametryzowanie kodu	533
Podpowiedzi kontekstowe związane z elementami kodu	535
Uzupełnianie klas	536
Nawigowanie po implementacji klasy	538
„Parowanie” nawiasów	538
Menu kontekstowe edytora kodu	538
Diagramy powiązań	538
Konfigurowanie edytora kodu	541
Eksplorator kodu	549
Ustawienia związane z eksploratorem kodu	550
Przeglądarka projektu	551
Rozdział 6. Śledzenie programu.....	553
Przygotowanie aplikacji do śledzenia zintegrowanego	554
Elementy śledzenia zintegrowanego	554
Praca krokowa	554
Punkty przerwań	557
Podgląd wyrażeń i modyfikowanie zmiennych programu	563
Inspektor śledzenia	569
Śledzenie kodu biblioteki DLL	571
Dziennik zdarzeń	572
Ustawienia związane ze zintegrowanym debuggerem	573
Strona General	573
Strona Event Log	574
Strona Language Exceptions	574
Strona OS Exceptions	575
Turbo Debugger — TD32.EXE	576
Rozdział 7. Komponenty Delphi.....	579
Zdarzenia komponentów	581
Hierarchia komponentów	587
Komponenty wizualne	589
Właściwości komponentów oraz ich obsługa za pomocą inspektora obiektów	594
Właściwości proste	594
Właściwości wyliczeniowe	594
Właściwości zbiorowe	594
Właściwości obiektowe	595
Właściwości tablicowe	596
Strumieniowanie komponentów i domyślna wartość właściwości	598
Współdzielenie metod dostępowych — właściwości indeksowane	603

Przegląd komponentów	605
Etykiety — TLabel i TStaticText	606
Komponenty edycyjne — TEdit, TMaskEdit, TMemo i TRichEdit	607
Przyciski	616
Komponenty selekcyjne — TListBox, TListCheckBox i TComboBox	627
Komponent zegarowy — TTimer	631
Komponenty standardowych okien dialogowych	632
Tworzenie nowego komponentu	644
Rozdział 8. Technologia COM	655
Rozdział 9. Obsługa baz danych w Delphi	667
Wstęp	667
Lokalne bazy danych	669
Bazy danych typu klient-serwer	669
Wielowarstwowa architektura baz danych	670
Przegląd technologii	671
ClientDataSet	672
Borland Database Engine (BDE)	672
InterBase Express	673
dbExpress	674
DbGo (ADOExpress)	674
DataSnap	675
Wybór technologii dostępu do danych	675
Podejście prototypowe	675
Planowanie „cyklu życiowego”	676
Połączenie z bazami danych w środowisku Delphi	676
Tworzenie prostego formularza bazy danych	678
Dodawanie kolejnych kontroltek bazodanowych	682
Relacja ogóln-szczególne	685
Obsługa pól rekordów	687
Właściwości pól i komponent TField	687
Edytor właściwości pól	689
Modyfikowanie właściwości pola	691
Formatowanie pól przy użyciu masek edycyjnych	692
Dostęp do wartości kolumny	694
Pola wyliczane	696
Pola przeglądowe	698
Weryfikacja danych wejściowych	700
Zbiory danych	702
Kontrolowanie wskaźnika bieżącego rekordu	704
Edycja danych	706
Ograniczanie zbiorów danych	707
Wyszukiwanie rekordów	709
Oznaczanie rekordów za pomocą zakładek	711
Definiowanie wartości domyślnych pól	712
Podstawowe właściwości, metody i zdarzenia zbiorów danych	713
Współpraca z serwerami	713
Autoryzacja klienta	715
Transakcje	719
Komponent ClientDataSet	721
Borland Database Engine	729
Administrator BDE	729
Instalacja BDE	736

Kreator formularzy baz danych	736
Komponenty BDE	741
Funkcje BDE API	751
ActiveX Database Objects	753
ADO w Delphi	754
Standardowe sterowniki ADO	757
Argumenty połączenia	757
TADOCnnction	759
TADODataset	761
Excel jako baza danych	762
Dostęp do danych za pomocą technologii dbExpress	766
Komponenty interfejsu dbExpress	767
Jak to działa w praktyce?	768
Uzgadnianie błędów serwera	771
Rozpowszechnianie aplikacji z interfejsem dbExpress	772
InterBase Express	774
Przegląd komponentów InterBase Express	775
Technologia DataSnap	780
Architektura wielowarstwowa	781
MIDAS i DataSnap	783
Podsumowanie	791
Skorowidz	793

Typy danych w Delphi

Ile wagonów potrzeba do przewiezienia 14 obrabiarek, jeżeli w jednym wagonie mieszczą się cztery obrabiarki? Wynikająca z prostego dzielenia odpowiedź — 3,5 — jest w oczywisty sposób bezsensowna, nie można bowiem podzielić wagonu na pół (na uparte go można, lecz wtedy nie będzie nadawał się do przewiezienia czegokolwiek).

Jaka jest różnica między liczbami 6,30 a 2,45 — jaki jest odstęp czasowy między godziną 6:30 a 2:45? Argumenty odejmowania niby te same, lecz wyniki różne (3,85 i 3:45).

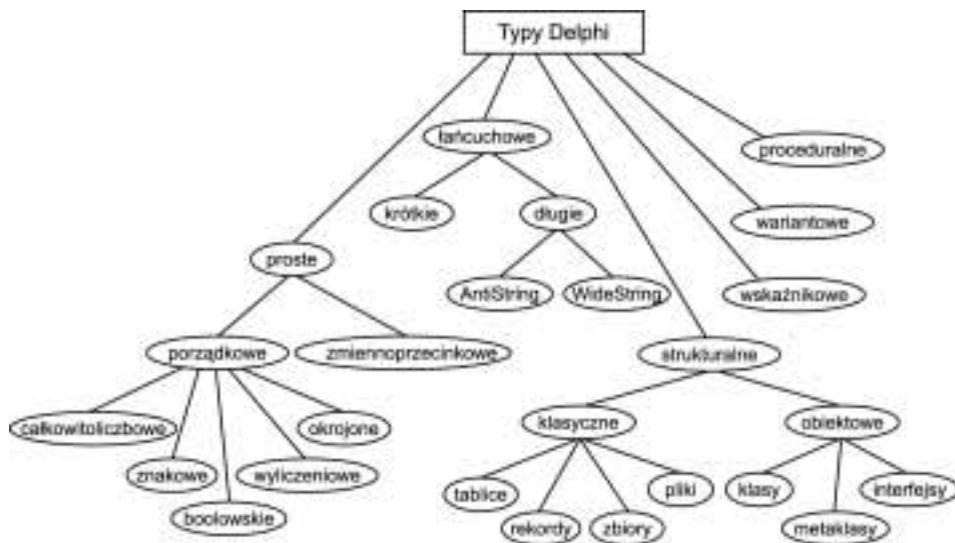
Te banalne przykłady pokazują, iż w wielu obliczeniach musimy ograniczyć się tylko do pewnej kategorii danych (tu liczb całkowitych), a sposób wykonywania podstawowych działań często zależy od charakteru danych (inaczej odejmuje się ułamki dziesiętne, inaczej wskazania zegara).

Gdy przyjrzeć się operacjom wykonywanym przez współczesne procesory, można zauważyć podobną tendencję: zupełnie różne reguły rządzą podstawowymi operacjami matematycznymi wykonywanymi na liczbach całkowitych, liczbach zmiennoprzecinkowych i liczbach dziesiętnych, mimo kodowania ich w tej samej postaci — wzorców bitowych. Ta cecha koncepcyjna (i konstrukcyjna) komputerów zaważyła w głównej mierze na konstrukcji samych języków programowania: okazało się mianowicie, że tworzenie języków programowania będzie łatwiejsze (same zaś języki — bardziej efektywne), jeżeli również na ich gruncie odzwierciedlone zostanie owo zróżnicowanie danych. I tak zostało do dziś, choć gwoli sprawiedliwości wspomnieć należy o dwóch istotnych faktach. Otóż po pierwsze, już w latach sześćdziesiątych twórcy języka Algol 60 zamierzali stworzyć język umożliwiający posługiwanie się liczbami bez konieczności ich różnicowania (choć z możliwością różnicowania na żądanie), lecz w sytuacji, gdy pamięć typowego komputera miała pojemność co najwyżej *kilku tysięcy* słów, tak ambitne zamierzenia musiały pozostać w sferze marzeń. Po drugie natomiast — rozwijające się techniki wymiany danych i oprogramowania pomiędzy komputerami doprowadziły do sytuacji, w której w pewnych zastosowaniach opisanego różnicowania utrzymać się nie da, wymianie podlega bowiem informacja o wysoce zróżnicowanym charakterze. Na potrzeby obsługi tego typu informacji wprowadzono do języków programowania tzw. *zmienne wariantowe*, którymi zajmiemy się w dalszym ciągu rozdziału.

Zbiór wartości o określonym charakterze i zdefiniowanych działaniach nazywamy w języku programowania *typem danych*. Język Delphi ma wiele typów predefiniowanych, z których programista może korzystać bez ich deklarowania. Użytkownik ma jednak nieograniczoną praktycznie możliwość definiowania własnych typów, stosownie do charakteru rzeczywistych danych, odzwierciedlanych (w założeniu możliwie jak najwierniej) w tworzonym programie. Nie jest niczym niezwykłym fakt, iż repertuar tych typów jest nieporównywalnie bogatszy w porównaniu do „gołego” komputera — na tym w końcu polega rola języków wysokiego poziomu.

Hierarchiczne zestawienie typów dostępnych w Delphi przedstawiamy na rysunku 2.1. Ograniczony zakres niniejszej książki nie pozwala na ich wyczerpujące omówienie, skoncentrujemy się więc na ich najważniejszych cechach.

Rysunek 2.1. Zestawienie typów Delphi

Typy proste

Wielkość typu prostego (zwanego również typem *skalarnym*) zawiera *pojedynczą* wartość. Wielkością skalarną jest więc liczba całkowita, liczba rzeczywista, numer miesiaca czy nawet odpowiedź *tak-nie* na kategoriycznie sformułowane pytanie; nie należą do wielkości skalarnych liczby zespolone (dwie wartości), wektory, macierze, ciągi itp. Pascal nie zalicza również do typów skalarnych napisów, ponieważ każdy z nich rozpatrywany może być jako ciąg wielu znaków.

Typ skalarny może mieć własność *przeliczalności* — określenie to oznacza, że wszystkie jego wartości można ustawić w ciąg, a dla każdej wartości istnieje ściśle określony następnik i poprzednik (jednak z zastrzeżeniem skończoności — patrz niżej). W naturze własność tę mają np. liczby całkowite. *Nie* są przeliczalne liczby rzeczywiste — przeprowadzenie dowodu tego faktu (tzw. metodą przekątniową Cantora) jest przedmiotem elementarnego kursu arytmetyki i wykracza poza ramy niniejszej książki. Typ skalarny posiadający własność przeliczalności nazywamy typem *porządkowym* (*ordinal type*).

Języki programowania ze zrozumiałych względów stanowią jedynie przybliżony opis świata rzeczywistego. Jednym z aspektów owego *przybliżenia* jest *skończoność* — i tak, na przykład, każdy typ całkowitoliczbowy posiada wartość najmniejszą i największą, a liczby zmiennoprzecinkowe mogą być reprezentowane jedynie ze skończoną dokładnością. Jako że wartości typów zmiennoprzecinkowych reprezentowane są przy wykorzystaniu skończonej liczby bitów, liczba możliwych do zapisania wartości jest skończona i można by pokusić się o sztuczne wprowadzanie przeliczalności tych typów; posunięcie takie byłoby jednak ściśle związane z konkretną architekturą komputera i raczej mało przydatne. Z tego względu typy zmiennoprzecinkowe *nie* są w Pascalu zaliczane do typów porządkowych.

Typy porządkowe

Każdy typ porządkowy reprezentuje w Pascalu skończony, jednoznacznie uporządkowany¹ zbiór wartości. Dla każdego typu porządkowego można określić wartość najmniejszą i największą, zaś dla każdej jego wartości można określić wartość następną i poprzednią (z oczywistym ograniczeniem w odniesieniu do wartości najmniejszej i największej). W Delphi rozróżnia się pięć rodzajów typów porządkowych:

- ♦ całkowitoliczbowe — reprezentujące określone przedziały liczb całkowitych,
- ♦ znakowe — reprezentujące zestawy znaków z określonych alfabetów,
- ♦ logiczne (boolowskie) — reprezentujące wartości *prawda* i *fałsz* w określonych reprezentacjach,
- ♦ wyliczeniowe — reprezentujące podane *explicite* zbiory wartości definiowane przez użytkownika,
- ♦ okrojone — stanowiące określone przedziały innych typów porządkowych.

Dla każdego typu porządkowego określone są następujące funkcje:

- ♦ `Low` — zwraca najmniejszą wartość reprezentowaną przez dany typ,
- ♦ `High` — zwraca największą wartość reprezentowaną przez dany typ.

Dla każdej *wartości* typu porządkowego dodatkowo określone są następujące funkcje:

- ♦ `Ord` — zwraca numer kolejny wartości w ramach wartości reprezentowanych przez dany typ²; najmniejsza reprezentowana wartość ma numer 0,
- ♦ `Pred` — zwraca poprzednią wartość w ramach typu (nie dotyczy najmniejszej wielkości reprezentowanej przez dany typ),
- ♦ `Succ` — zwraca następną wartość w ramach typu (nie dotyczy największej wielkości reprezentowanej przez dany typ).

Dla wygody operowania danymi typów porządkowych zdefiniowano również w Pascalu dwie następujące procedury:

- ♦ `Inc` — zwiększa (*inkrementuje*) wartość argumentu (`Inc(X)` równoważne jest `X := Succ(X)`),
- ♦ `Dec` — zmniejsza (*dekrementuje*) wartość argumentu (`Dec(X)` równoważne jest `X := Pred(X)`).

¹ Słowo *jednoznacznie* jest tu istotne; w przeciwieństwie bowiem do skończonego zbioru, np. ułamków zwykłych, który to zbiór uporządkować można według różnych kryteriów, każdy typ porządkowy posiada jedno i tylko jedno uporządkowanie.

² Funkcja `Ord()` nie ma zastosowania do typu `Int64` z prostego powodu: rodzimą arytmetyką Delphi jest arytmetyka 32-bitowa i wartość zwracana przez funkcję `Ord()` musi zmieścić się na 32 bitach. Typ `Int64` — jako reprezentowany na 64 bitach — jest więc pewnym wyjątkiem wśród typów porządkowych.

Typy całkowitoliczbowe

Typ całkowitoliczbowy reprezentuje (zgodnie z nazwą) przedział liczb całkowitych. Zestaw typów całkowitoliczbowych zdefiniowanych w Delphi przedstawiamy w tabeli 2.1.

Tabela 2.1. Typy całkowitoliczbowe Delphi

Typ	Zakres	Reprezentacja maszynowa
Integer	-2147483648 .. 2147483647	słowo (32 bity) ze znakiem
Cardinal	0 .. 4294967295	słowo (32 bity) bez znaku
Shortint	-128 .. 127	bajt (8 bitów) ze znakiem
Byte	0 .. 255	bajt (8 bitów) bez znaku
Smallint	-32768 .. 32767	półsłowo (16 bitów) ze znakiem
Word	0 .. 65535	półsłowo (16 bitów) bez znaku
Longint	-2147483648 .. 2147483647	słowo (32 bity) ze znakiem
Longword	0 .. 4294967295	słowo (32 bity) bez znaku
Int64	-263 .. 263-1	dwusłowo (64 bity) ze znakiem

Zwróć uwagę, że typy 32-bitowe (zarówno ze znakiem, jak i bez) posiadają *podwójną* reprezentację. Wynika to z przyjętej w Delphi filozofii, zgodnie z którą typy Integer i Cardinal zawsze cechują się najbardziej optymalną implementacją dla danej wersji Delphi i z tej racji określane są mianem typów rodzinnych (*generic*); ich reprezentacja zależna jest od konkretnej wersji Delphi. Pozostałe typy całkowitoliczbowe, określane mianem typów *fundamentalnych*, mają reprezentację uniwersalną³, która w przyszłych wersjach Delphi pozostanie niezmienną.

Należy zachować pewną ostrożność w operowaniu danymi typu Int64. Przekracza on granice domyślnej dla Delphi, 32-bitowej arytmetyki, co ma swe konsekwencje, między innymi, w stosunku do niektórych funkcji i procedur, obcinających argumenty do 32 bitów. Ograniczenie to nie dotyczy jednak funkcji (procedur) standardowych (podajemy za dokumentacją Delphi 7) High, Low, Succ, Pred, Inc, Dec, IntToStr i IntToHex.

Ponadto w sytuacji, gdy wyniki pośrednie obliczeń na liczbach całkowitych przekraczają granice 32 bitów, końcowe wyniki mogą być niepoprawne. W poniższym przykładzie:

```

i, j: Longint;
k: Int64;

...

i := 2000000000;
j := 2000000000;

k := i + j;

```

³ Pewnym wyłomem w tej uniwersalności jest typ Cardinal, który w Delphi 3 ograniczony był do nieujemnej połówki typu Longint (0 .. 2147483647). Począwszy od Delphi 4 jest on pełnoprawną 32-bitową liczbą bez znaku.

wartością zmiennej *k* po wykonaniu obliczeń jest nie 4000000000, jak można by oczekiwać, lecz -294967296 — wszystko wskutek obcięcia do 32 bitów. By uniknąć tej niespodzianki, należałoby wymusić (na kompilatorze) użycie arytmetyki 64-bitowej, na przykład przez rzutowanie jednego z argumentów dodawania na typ `Int64`:

```
k := Int64(i) + j;
```

Możesz się o tym przekonać, uruchamiając projekt `Arith64` znajdujący się na dołączonym do książki CD-ROM-ie.

Typy logiczne (boolowskie)

Wielkość typu boolowskiego reprezentuje jedną z wartości *prawda* albo *fałsz*, oznaczonych stałymi symbolicznymi (odpowiednio) `TRUE` i `FALSE`. W Delphi istnieją cztery typy boolowskie (patrz tabela 2.2):

Tabela 2.2. Typy boolowskie boolowskie Delphi

Typ	Wielkość	Reprezentacja wartości FALSE	Reprezentacja wartości TRUE
<code>Boolean</code>	bajt (8 bitów)	0	1
<code>ByteBool</code>	bajt (8 bitów)	0	dowolna wartość niezerowa
<code>WordBool</code>	półsłowo (16 bitów)	0	dowolna wartość niezerowa
<code>LongBool</code>	słowo (32 bity)	0	dowolna wartość niezerowa

Typ `Boolean` jest rodzimym typem pascalowym i jako taki zalecany jest do wykorzystywania w tworzonych aplikacjach. Pozostałe typy boolowskie istnieją przez zgodność z innymi językami (m.in. Visual Basicem) i bibliotekami oprogramowania.

Zwróć uwagę, iż typ `Boolean` cechuje się pewną *niedookreślonością*: reprezentacją `FALSE` jest 0, reprezentacją `TRUE` jest 1. A co z pozostałymi wartościami, od 2 do 255?

Jeżeli *X* jest zmienną typu `Boolean`, warunek:

```
if(X) ...
```

jest równoważny warunkowi:

```
if (Ord(X) <> 0)
```

czyli wspomniany przedział zaliczany jest do reprezentacji wartości `TRUE`. Jednakże już porównanie:

```
if (X = TRUE)
```

interpretowane jest dosłownie, czyli równoważne jest porównaniu:

```
if (Ord(X) = 1)
```

a więc wspomniany przedział zaliczany jest na poczet reprezentacji wartości `FALSE`.

Typy `ByteBool`, `WordBool` i `LongBool` wolne są od tej niekonsekwencji — w odniesieniu do nich porównania:

```
if (X = TRUE)
```

oraz:

```
if (X)
```

są równoważne.

Jeżeli chodzi o skrajne wartości typów boolowskich, sprawa przedstawia się dosyć ciekawie (tabela 2.3):

Tabela 2.3. Zakres typów boolowskich

Typ	Ord(Low(typ))	Ord(High(typ))
<code>Boolean</code>	0	1
<code>ByteBool</code>	0	255
<code>WordBool</code>	0	65535
<code>LongBool</code>	-2147483648	2147483647

Zatem dla typu `LongBool` (i tylko dla niego) możliwa jest sytuacja, w której spełnione są jednocześnie trzy warunki: $X=FALSE$, $Y=TRUE$ i $Ord(X)>Ord(Y)$ — wówczas (w pewnym sensie) $FALSE > TRUE$.

O prawdziwości powyższych wywodów możesz się o tym przekonać, uruchamiając projekt `BoolSpec1` znajdujący się na dołączonym do książki CD-ROM-ie.

Typy wyliczeniowe

Typ wyliczeniowy (*enumerated type*) stanowi reprezentację zdefiniowanego *ad hoc* zbioru elementów posiadających wspólną pewną cechę; poszczególne elementy identyfikowane są przez unikalne nazwy nie mające poza tym żadnego innego znaczenia merytorycznego. Oto przykłady typów wyliczeniowych:

```
// stan okna
TStanOkna = (Normalne, Zminimalizowane, Zmaksymalizowane);

// strony świata
TKierunek = (wschod, poludnie, zachod, polnoc);

// kolory karciane
TKolorKarty = (trefl, karo, kier, pik)
```

Każda z wartości typu wyliczeniowego jest stałą tegoż typu — zgodnie z powyższymi definicjami nazwa `karo` jest stałą typu `TKolorKarty`.

Funkcja `Ord` zastosowana do elementu typu wyliczeniowego zwraca numer kolejny tego elementu w definicji typu począwszy od zera — tak więc $Ord(trefl) = 0$, $Ord(zachod) = 2$ itd. Funkcje `Low` i `High` zwracają (odpowiednio) pierwszy i ostatni element w definicji typu. A zatem, na przykład, $Low(TStanOkna) := Normalne$, a $High(TKolorKarty) = pik$.

Począwszy od Delphi 6, można w sposób jawny przypisywać poszczególnym elementom (wszystkim lub tylko niektórym) wartość, którą ma dla nich zwrócić funkcja Ord. Oto przykład:

```
TODpowiedz = (Nie=-10, NieWiem=0, Tak=1);
```

Funkcje Low i High zwracają wówczas te elementy, którym przypisano (odpowiednio) najmniejszą i największą wartość.

Elementy, którym nie przypisano wartości w sposób jawny, otrzymują kolejne wartości większe od poprzedników. Jeżeli nie przypisano wartości pierwszemu elementowi, otrzymuje on wartość 0. Zgodnie z poniższą definicją:

```
TPartialEnum = (Dno, Nisko=33, Poziom=0, Krok, Wyzej, Gora=100, Szczyt)
```

zachodzą następujące równości:

```
Ord(Dno)      = 0
Ord(Nisko)    = 33
Ord(Poziom)   = 0
Ord(Krok)     = 1
Ord(Wyzej)    = 2
Ord(Gora)     = 100
Ord(Szczyt)   = 101
```

Typy znakowe

Wielkość typu znakowego reprezentuje pojedynczy znak alfabetyczny. Aktualnie w Delphi zdefiniowane są dwa fundamentalne typy znakowe:

- ♦ **AnsiChar** — reprezentuje zbiór znaków określony normą ANSI, poszerzony jednak o specyficzne znaki narodowe dla poszczególnych wersji. Wartość tego typu zajmuje jeden bajt, a więc liczba reprezentowanych znaków nie przekracza 256.
- ♦ **WideChar** — reprezentuje znaki wielobajtowe. Aktualnie zmienna typu WideChar zajmuje *dwa bajty*, sam zaś typ odpowiada zbiorowi znaków UNICODE. Pierwsze 256 wartości typu WideChar są identyczne z typem AnsiChar.

Rodzimym typem znakowym Pascala jest typ Char, w dotychczasowych wersjach Delphi równoważny typowi AnsiChar (sytuacja ta może się zmienić w przyszłych wersjach).

Typy okrojone

Typ okrojony (*subrange type*) stanowi *ciągły* podzbiór innego typu porządkowego zwanego *typem bazowym*. Oto przykłady definicji typów okrojonych:

```
TLitery = 'A' .. 'Z'; // typ bazowy - Char
TCyfry = 0 .. 9; // typ bazowy - Integer
TBrakTak = Nie .. NieWiem // typ bazowy - TODpowiedz
```

Typy okrojone dziedziczą z typu bazowego wartości funkcji Ord dla swych elementów, co skądinąd jest całkiem zrozumiałe — Ord('A') równe jest 65 niezależnie od tego, czy znak 'A' postrzegamy jako wartość typu Char czy też typu TLitery.

Typy zmiennoprzecinkowe

Typy zmiennoprzecinkowe (*floating point types*) reprezentują podzbiory liczb rzeczywistych ze zróżnicowaną dokładnością. Delphi definiuje 6 fundamentalnych typów zmiennoprzecinkowych zgodnych z normą ANSI/IEEE 754. Ich charakterystyka przedstawiona jest w tabeli 2.4.

Tabela 2.4. Fundamentalne typy zmiennoprzecinkowe Delphi

Typ	Zakres	Liczba dziesiętnych cyfr znaczących	Dokładność (liczba bitów mantysy)	Rozmiar
Single	$1.5 \times 10^{-45} \dots 3.4 \times 10^{38}$ (moduł)	7-8	24	4 bajty
Double	$5.0 \times 10^{-324} \dots 1.7 \times 10^{308}$ (moduł)	15-16	53	8 bajtów
Extended	$3.6 \times 10^{-4951} \dots 1.1 \times 10^{4932}$ (moduł)	19-20	64	10 bajtów
Comp	-263+1 .. 263 -1	19-20	63	8 bajtów
Currency	-922337203685477.5808..922337203685477.5807	19-20	63	8 bajtów
Real48	$2.9 \times 10^{-39} \dots 1.7 \times 10^{38}$	11-12	39	6 bajtów

Comp jest w tym zestawieniu o tyle nietypowy, iż został on zaliczony do zmiennoprzecinkowych jedynie ze względów historycznych — w Turbo Pascalu wszystko, co miało związek z koprocesorem, zaliczane było do arytmetyki zmiennoprzecinkowej. Pod względem fizycznym wartość typu Comp jest ośmiobajtową liczbą całkowitą ze znakiem, o czym można się przekonać, wykonując poniższą sekwencję:

```

Var
  E: Extended;
  C: Comp;

...

E := 2.33;
C := E;
E := C;

```

Po zakończeniu zmienna E zawiera wartość 2, a nie 2,33. Mimo takiego zachowania typ Comp nie może być traktowany na równi z liczbami całkowitymi — przede wszystkim dlatego, że nie jest typem porządkowym. Wraz z pojawieniem się (w Delphi 4) typu Int64 typ Comp stracił praktycznie swoje znaczenie i zachowany został tylko ze względów zachowania kompatybilności.

Typ Currency używany jest głównie do reprezentowania danych finansowych (stąd nazwa). Mimo iż zaliczono go do typów zmiennoprzecinkowych, jest on tak naprawdę liczbą stałoprzecinkową o ustalonej (równej 4) liczbie miejsc dziesiętnych. Podobnie jak typ Comp, jest on reprezentowany w postaci 64-bitowej liczby całkowitej ze znakiem, przy czym zapisywana wartość jest 10 000 razy większa od wartości faktycznie reprezentowanej (stąd właśnie cztery miejsca po przecinku).

Typ `Real48` to dziedzictwo wczesnych wersji Turbo Pascala, w których był *jedynym* typem używanym do obliczeń zmiennoprzecinkowych (nosił wówczas nazwę `Real`). Zajmuje 6 bajtów (= 48 bitów, stąd nazwa `Real48`), format jego reprezentacji binarnej jest całkowicie odmienny od pozostałych typów, zaś wszelkie operacje z jego udziałem odbywają się wyłącznie w sposób programowy, bez jakiegokolwiek wsparcia sprzętowego, co decyduje o niskiej efektywności obliczeń. Został zachowany jedynie ze względów kompatybilności wstecz.

Rodzimy typ zmiennoprzecinkowy Delphi nosi nazwę `Real`. Jeszcze w Delphi 3 był on równoważny temu, co dzisiaj kryje się pod nazwą `Real48`. Począwszy od Delphi 4 stał się on równoważny typowi `Double`, zaś *spadkowy* typ `Real` przechrzczony został na `Real48`. W przypadku uzasadnionej nostalgii można przywrócić typowi `Real` dawne znaczenie, używając dyrektywy kompilacji `{$REALCOMPATIBILITY ON}`.

Oprócz konkretnych wartości liczbowych w ramach typów zmiennoprzecinkowych (z wyjątkiem typu `Real48`) przechowywać można wartości oznaczające brak konkretnej liczby (tzw. nieliczby — ang. NaN = *Not A Number*) jak również symbol oznaczający nieskończoność. Szczegóły dotyczące wewnętrznej reprezentacji typów zmiennoprzecinkowych dostępne są w systemie pomocy Delphi 7 pod hasłem *Real types*.

Jak widać z tabeli 2.4, największą dokładność obliczeń zapewnia typ `Extended` — jest to dokładność, z jaką przechowywane są przez procesor pośrednie wyniki wykonywanych przez niego obliczeń. Niektóre programy mogą jednak sztucznie „obniżyć” tę domyślną dokładność, głównie ze względów zgodności ze starszymi systemami obliczeń zmiennoprzecinkowych. I tak na przykład niektóre procedury `Win32 API` przełączają procesor w tryb dokładności 53-bitowej, charakterystycznej dla typu `Double`. Z tego względu zalecanym typem dla obliczeń zmiennoprzecinkowych w aplikacjach `Win32` jest typ `Double` — i nieprzypadkowo to on właśnie jest rodzimym typem zmiennoprzecinkowym, kryjącym się pod synonimem `Real`.